

Holch Gábor

*Ez a város
egy távoli bolygó*

Avagy miért vagyok világpolgár

Holch Gábor

*Ez a város
egy távoli bolygó*

Avagy miért vagyok világpolgár

ATHENAEUM

Copyright © Holch Gábor, 2018

A kínai tulajdonnevek átírásakor könyvemben a magyarul közismert nevek esetében a könnyebben kiejthető fonetikus átírást vettem alapul (Mao Ce-tung, Peking, Sanghaj), a kevésbé ismertek esetében pedig az internetes keresést nagyban megkönnyítő nemzetközi pinjin szabványt (Cai Guoqiang, Shaoxing, Wuhan).

Minden jog fenntartva.

Kiadta az Athenaeum Kiadó,
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

1086 Budapest, Dankó u. 4-8.

Telefon: 1-235-5030

www.athenaeum.hu

www.facebook.com/athenaeumkiado

athenaeum@lira.hu

ISBN 978 963 293 829 5

Felelős kiadó: Szabó Tibor Benjámin

Felelős szerkesztő: Peiker Éva

Szerkesztette: Ács Eleonóra

Műszaki vezető: Drótos Szilvia

Borító: Földi Andrea

Borítófotó: Nicky Almasy

Nyomdai előkészítés: Tóth Viktor

Készült a Szekszárdi Nyomda Kft.-ben, 2018-ban

Felelős vezető: Vadász Katalin igazgató

Ösztön

*Na, most menjek, vagy maradjak,
Maradjak vagy szaladjak?*
Európa Kiadó

2002 szeptemberében érkeztem meg Kínába. A szubtrópusi égövön akkor még tombolta nyár, nekem ráadásul akkor már hetek óta égett a talpam alatt a talaj. A június még Boszniában talált, ahol a megelőző két évben az EBESZ politikai tisztje voltam. A kínai lehetőség váratlanul jött, pedig magam jártam ki, sok fáradtsággal. A Zvornikban összehakolt bőröndöt jobbra ki sem csomagoltam, mert néhány héten belül már repültem is tovább Sanghajba, ahol Shaoxing város Yuexiu Főiskolája képviselőjében Fred, a hawaii angoltanár várt rám a reptéren. A háromórás autóútra Sanghajból Shaoxingba alig emlékszem. A dél-kínai nyár hőségére és az időeltolódás okozta kimerültségre viszont úgy, mintha tegnap lett volna.

Másnap kora reggel ébredtem a szállodai szobában. A vastag sötétítőfüggöny miatt az orromig sem láttam, de tudtam, hogy Kínában vagyok. Az utcáról túlkölés, csilingelés és a sokaság hangjai szűrődtek a szobába. A sötétben botorkálva eljutottam az ablakig, félrerántottam a függönyt, és kitártam az ablakot. A rekkenő hőség, az arcomba vágó napfény és a város első benyomásai olyan, akciófilmbe illő lökeshullámként zúdultak rám, ami talán hanyatt is vágott volna, ha nem fogom meg mindig az ablakilincset.

Dél-Kína párás levegője éjszaka sem hűl le számottevően, és az utcáról beözönlő légáram egyfajta keleti laci-konyhát zúdított a szobába. Az illatok nagy részét akkor még nem voltam képes azonosítani, de ma már tudom, hogy az alatt hömpölygő utcán fahéjas-ánizsos teában főtt tojást, metélőhagymás lepényt, cukros babpürével töltött gombócot és pálcikán grillezett rákot, polipot, tintahalat kínáltak a munkába igyekvőknek. Zöld sapkás ujjurok rövid nyársakon forgatták a bárányhúst, a paraszat szító ventilátorok pernye-görögtüzét reklám gyanánt a járókelők irányába fordítva. A kínai szokás szerint futtában elköltött reggelit leöblítendő, a kuncsaftok fekete és zöld teát, helyben sajtolt szójatejet és titokzatos gyümölcsökből facsart limonádét vásároltak.

A fejem még szédelgett az időeltolódás, a tikkasztó fülledtség és a fülsiketítő kavalkád miatt, a gyomrom viszont már figyelmeztetően korgott. Elindultam reggelit venni. Sajnos távoli helyeken az étel kinézete nem segít a választásban: ami húsnak néz ki, az lehet szárított hal vagy édes gyümölcspüré, a tejről pedig kiderülhet, hogy valójában keserűmandula-lé vagy mongol kumisszá erjesztett, alkoholos kancatej. Az árust megkérdezni, a portékát megmustrálni vagy megkóstolni ahhoz hasonló taktikai hiba, mint a hittérítőt beinvitálni egy kávéra. Szaglásunk viszont ritkán csal. A Távolságon elég tíz méteres távolságból, becsukott szemmel beleszimatolni a levegőbe ahhoz, hogy az ember ösztönei kitűzzék a haladási irányt. Tizenöt év ázsiai tartózkodás után is megbízom ebben a módszerben. Egy ártatlannak tűnő főtt tojás láttán például szimatunk megbízhatóan gyomorgörcsriadót fúj, ha a helyi inyencek számára inycsiklandó, félig kifejlett kis-

csirke rejtőzik pokoli bendőjében. A rántottszöcske-árus mellett elhaladva viszont a mindannyiunkban ott rejtőző ragadozó ropogósra sült csirkebőrt sejt, és az ízélmény meglepően hasonló is.

Első kínai reggelim tehát egyfajta kulináris lutri volt, de a rövid keresgélés után, mondjuk, hármas találatot értem el, és sikerült elfogyasztanom a vásárolt nyalánkságokat. A lángos távoli unokatestvéréből, fűszeres szárított tofuból és Coca-Colából összetákoltt menü okozott ugyan némi megrökönyödést a ligeti padom köré gyülekező kíváncsiskodók között, de ma már tudom, hogy a kínai étkezésnek nincsenek szabályai. Lehet, hogy másnap reggel néhány polgártársam kipróbálta az újonnan ellesett receptet. Aznap első lecke: elszigetelt helyeken a jövevény a külvilág egészét képviseli a helyiek szemében, és egyetlen tetteivel megváltoztathatja a történelmet. A Kínából hazatérő Marco Polo is így honosította meg a tésztát Olaszországban.

A lacikonyhák dzsungeléből kikeveredve most már megoszthatok még egy fontos megfigyelést: minden helynek megvan a maga illata. Ma már egy-egy ország reptérének első bukéit a férfimagazinból kiokosodott autodidakta borszakértő elmélyültségével forgatom a hátsó ízlelőbimbóimon. Gyermekkorom egy részét a Közel-Keleten töltöttem, és a régió fűszeres levegője ma is visszarepít öt-hat éves koromba. Trópusi tengerek övezte országokba érkezve megüt a sós pára és a lassan oszló növényi rostok nehéz illata. Hosszú távollét után Magyarország számomra mindig egy kicsit nyárierdő-illatú, még karácsonykor vagy szmogriadó idején is. Ha pár hétig távol maradok, Kínába visszatérve feltűnik

az ország édeskés-savanykás szaga, amelyet leginkább szójaszószhoz hasonlítanék.

Az íz és illat zsigeri dolgok. Nincs értelme megvitatni, hogy mondjuk a pacal finom vagy nem. Van, aki szereti, és van, aki utálja, az okot pedig nagyon nehéz másoknak megmagyarázni. És ahogy a fridsider ajtaját kitarva, vagy távoli városokban bolyongva ösztöneink segítenek eldönteni, mi ehető és mi undorító, a különböző helyek levegője hol ínycsiklandó kísértésként, hol sejtelmes figyelmeztetésként leng körül minket. Bár alapvetően szeretem a Közel-Kelet zamatát, Dél-Egyiptomban járva az illatorgia olyan érzéssel töltött el, mintha reggelire, ebédre és vacsorára is mézeskalácsot kellett volna ennem. Ausztria és Németország hegyeiben járva nem tudok betelni az illatok bujaságával, steril városaikban viszont zavar ezek hiánya, aminek köszönhetően bécsi egyetemistaként főként ázsiai és dél-amerikai negyedekben étkeztem.

Életünk legfontosabb döntéseit is gyakran hozzuk meg zsigerből. Sokan és sokszor ámtjuk magunkat azal, hogy megfontoltan, az eszünkre hallgatva fundáltuk ki a következő lépésünket. Ezt hol elhisszük, hol nem, visszatekintve azonban általában világossá válik, milyen fontos szerepet játszott a döntés meghozatalakor az ösztönök és megérzések rejtelmes egyvelege. Kínai tartózkodásom második évében például egy kedvező állásajánlatot követve Pekingbe költöztem. A város, mint kiderült, nem nekem való hely: szó szerint a szagát sem bírtam. Első shaoxingi napomon, a padon falatozva viszont úgy éreztem, Dél-Kína és én jól megleszünk majd egymással.

Hátradőltem, és gyönyörködtem a parkban tajcsizó idősek elmélyült, nyugodt ritmusú mozgásában. A gyakorlat egyszerre a tiszteletemre rendezett előadásává változott, amelyet a megelőző két év aggodalmaival és erőfeszítéseivel érdemeltem ki.

Amikor két évvel azelőtt a Bécsi Diplomáciai Akadémia frissen kézhez kapott diplomájával a kezemben fel szálltam a Budapestre tartó vonatra, a jövővel kapcsolatos reményeimben két régi álom küzdött egymással. Az egyik az Ázsia iránti vonzódás volt, amely kamaszkorom óta rátelepedett olvasmányaimra, hobbijaimra, és gyakran agyára ment a környezetemben lévőknél. A másik az a jóval észszerűbb vágy volt, hogy valaha az ENSZ kötelékében dolgozhassak. Egyszer azt reméltem, hogy megcsípek egy nagy lehetőséget, mely mindkettőt valóra váltja, másszor vagy a diplomáciai munka, vagy az ázsiai kaland kerekedett felül, és én el sem tudtam képzelni az életet az aznap épp győzedelmeskedő fantázia nélkül. Időnként pedig rám jött a teljes csüggedés, és láttam magam, amint kellő felkészültség hiányában elbocsátanak a Külügyminisztérium büféjének kávéfőzői állásából.

Egyetemi hallgatóként az ember szabadon zsonglőröködhet a terveivel és álmaival, felnőve azonban szembe kell néznie az élet nehéz döntéseivel. Eszes emberként tehát beláttam: nem kell mást tennem, mint egyik felsőoktatási programból a másikba lavírozva halogatnom a nagy pillanatot. Az ELTE bölcsészkaráról a CEU nemzetközi kapcsolatok szakára mentem, onnan pedig, miután egyévi tanácsadói munka után meggyőződtem arról, hogy zsenge huszonnyolc éves fejjel még nem állok

készen a pályaválasztás viszontagságaira, a bécsi akadémia-ra. Közben mindenbe belevegyítettem az Ázsiával kapcsolatos vágyálmaimat: az egyik szakdolgozatom-ban Kambodzsa és Bosznia polgárháborúinak válságkezelését hasonlítottam össze egymással, a másokban egy, az EU és Kelet-Ázsia minisztereit tömörítő kormányközi fórum tevékenységét veséztem ki az utókor számára. Ennek elismeréseként ősszel meghívást kaptam egy pár hónapos EBESZ-küldetésre mint a boszniai Orasje választási megfigyelője. Ez nemcsak a nemzetközi szervezetek gyakorlati tevékenységébe engedett bepillantást, de további gondolkodási időt is nyertem vele.

Ahogy azonban telt az idő, egyre jogosabbnak tűnt néhány rokonom gyerekkorom óta hangoztatott véleménye, miszerint a gondolkodásból semmi jó nem sül ki.

Orasjéból hazatérve egy izgága nyugdíjas hivatalnok fáradhatatlanságával kezdtem küldözgetni a leveleket reménybeli alkalmazóimnak, de a két lehetséges karierválgány közül akkor sem tudtam választani. Elküldtem az önéletrajzomat vagy fél tucat ENSZ-intézménynek és kutatóintézetnek csakúgy, mint japán, kínai és szingapúri egyetemeknek és főiskoláknak. Minden egyes nekem címzett boríték egy levélbombával ért fel számomra, de sokáig csak elutasító válaszokat kaptam. Teltek a hónapok, és én állásajánlatok híján még azt a maradék türelmemet is kezdtem elveszíteni, amelyet az általános iskolában belém vertek. Ahogy egy alkalommal tehetetlenül szitkozódtam tarthatatlan helyzetem feletti elkeseredésemben, anyám felajánlotta, hogy kölcsönad, ha új életet akarok kezdeni Ázsiában. A nők tudják, hogy a férfihisztit általában le lehet pénzzel sze-

relni, és az extra opció tudata engem is lenyugtatott egy időre.

De mielőtt a szüleim támogatásával a keleti horizont felé vehettem volna az irányt, hirtelen igény mutatkozott az állítólagos szakértelmemre, ismét Bosznia-Hercegovinában. 2001 nyarán az EBESZ demokratizációs tisztjeként érkeztem a kelet-boszniai Zvornikba. Az alig négy éve véget ért polgárháborúból kikecmergő ország kihívásai egy darabig elég muníciót szolgáltatottak az ambícióim számára. De nem sokáig. A következő év nyarára újult erővel jelentkeztek az Ázsia-láz tünetei, és úgy éreztem, az előtte hőn áhított EBESZ-munka lassanként púppá válik a hátamon. Az ENSZ által az irodánk számára kijelölt egykori Drina Hotel sötét, foltos kárpitú folyosója, a véget nem érő és gyakran eredménytelen megbeszélések, a Balkán kopár hegyei között levezetett száz kilométerek, a birkahúsos ebédek és vacsorák rutinja lassan légszomjként telepedett rám. Mind az öt érzékem, és talán a hatodik is határozottan azt sugallta, hogy ideje odébbállni.

A döntés egy tavaszi napon érett meg, a Drina Hotel vendégszobájából átalakított irodámban. Nemrégiben tértem vissza egy szokásos túráról: három óra zötykölődés a hivatali dzsippel, egy kisváros helyi önkormányzatával folytatott másfél órás megbeszélés, majd egy gyorsan elköltött ebéd után ugyanazokon a szerpentineken vissza Zvornikba. Az értekezlet eredményessége optimista jóslat szerint is kétséges volt, a munkanap viszont elment. Önsajnálatom az irodát belengő por-, fertőtlenítőszer- és mikrózottétel-szaga az elviselhetlenségig fokozta. Az asztalomon többórai papírmunka,

hasonló kilátásokkal, mint az aznapi eszmecsere, az EU-tól befolyó fejlesztési támogatások emelésének kilátásairól. Egyszerűen nem tudtam magam rávenni, hogy megnyissam a lista elején virító e-mailt, nem beszélve a többiről.

De a hátam mögül, a katonai helikopterek leszállóhelyül használt iskolai foci pályára néző ablakon keresztül madáracsicsérgés és a délutáni nap búcsúzó melege áradt a szobába. Merengésemet megunva a laptop képernyője feketére váltott, és homályos tükörként tartotta előlem Munch stílusában hullámosra torzított portrém. „Mit keresek én Boszniában?“, kérdeztem magamtól. Válaszul racionális énem, köznyelven szólva a jobbik eszem az érvek tucatjait borította rám. „Kábé tízszer annyit, mint amennyit a József Attila Gimnáziumban tanárként kerestél. Kalandot, elismerést, módot arra, hogy pár év múlva vegyél egy lakást vagy házat. Lehetőséget, hogy a családban első diplomásként letegyél valamit az asztalra. Hogy közreműködj egy újabb háború megakadályozásában. Hogy segítsd a szüleidet, miután ők is segítettek téged. Hogy bemutathass a lúzer volt osztálytársadnak, aki lúzernek nevezett. Hogy hozzájárulhass a világbékéhez.”

A baj csak az volt, ezeket az érveket én magam sem hittem el. Mindegyikük őszintén csengett, ha már egyszer ott voltam. Ösztöneim viszont eleinte azt súgták, később pedig már ambícióimat túlharsogva üvöltötték, hogy rossz helyen vagyok. „Valahogy le kell lépnem innen”, fakadtam ki az előző héten olasz kollégámnak, miközben a Drina partján, rommá lőtt házak között kocogtunk. Az ösztön pedig egyszerű elvek alapján mű-

ködik: igen vagy nem, jutalom vagy büntetés, táplálék vagy veszedelem, szeretem vagy gyűlölöm, odafussak vagy elrohanjak. Agyunkban a túlélési és érzelmi reakcióinkért felelős limbikus rendszer számára mindegy, hogy a frigőből a véres hurka és humusz közül kell választani, vagy egy keményen kiharcolt, még alig bimbózó karrier sorsáról kell dönten.

Megmarkoltam az egeret, gyorsan megválasztottam néhány halaszthatatlan e-mailt, majd elkezdtem keresgélni az interneten. Rövidesen megtaláltam egy fejvadász-ügynökség oldalát, amely európai szakértőket közvetített kínai felsőoktatási intézményekbe, és amelytől az előző évben már kaptam néhány biztató választ. Írtam nekik. Mire a reggeli kávé mellett belekukkantottam a beérkezett e-mailekbe, három állásajánlat várt. Eltartott pár napig, míg a felsorolt kínai városok időjárásáról, méretéről, nevezetességeiről, előnyeiről és hátrányairól tájékozódtam. Szerencsére a háború letarolta Kelet-Bosznia éjszakai élete egy bakonyi tanyáéval vetekedett, a *Bevezetés a csillagászatba* című internetes tanfolyamot pedig, amelyre előző évben kínomban feliratkoztam, addigra már sikerrel lezongoráztam. A ház tetőteraszán, az akkorra már nagyjából megismert csillagképek oltalma alatt órákig kutakodtam Kína rám váró rejtelmeiről.

Mivel imádom idegen nyelveket tanulni, gondoltam, feljebb teszem a lécet, és olyan helyre megyek Kínában, ahol kevéssé beszélnek angolul az emberek. Ezzel kilőttem az első felajánlott egyetemi oktatói állást, mely Sanghajba, Kína a külföldiek felé legnyitottabb nagyvárosába szólt. Kutatásom során megtudtam, hogy Harbin, a következő ajánlat helyszíne az ország északi végében fek-

szik, farkasordító téli fagyokkal és viharos széllel. Mint ahogy egy ott élő külföldi írta a blogjában: „A kitergetett ruhát nyáron belepi a por, télen pedig kőkeményre fagyasztja a szél.” A harmadik lehetőség Shaoxing városba szólt, amelyről semmit sem tudtam, de a fénykép alapján imádni való ázsiai kisvárosnak tűnt. Némi kattintgatás eredményeképpen az is kiderült, hogy itt született az ország leghíresebb huszadik századi írója, teája és rizsborá világszerte híres, és csatornarendszere miatt a helyiek „Kína Velencéjeként” emlegetik. Gondolázó turistahadaktól azonban nem kellett tartanom: egy ELTE kínai szakos barátom, aki akkor már eltöltött néhány évet az országban, csak annyit tudott róla, hogy benne van az országos időjárás-jelentésben.

Tökéletes! Akkor legyen Shaoxing!

Manapság egy mobiltelefon vásárlásakor több időt töltök az interneten keresgélve, mint amennyi információ alapján köszönettel elfogadtam a shaoxingi Yuexiu Főiskola Idegennyelvi Tanulmányok Karának meghívását. De a sorsfordító boszniai levelezés óta eltelt tizenhat év során számos sikeres üzletemberrel, művésszel, sportolóval és vállalkozóval folytatott beszélgetésből kiderült számomra, milyen gyakran alapozunk jó döntéseket hatodik érzékünkre, amelyet magunk sem értünk igazán. Racionális énünk azt sugallja, hogy döntő helyzetekben a tényekre és észérvekre kell támaszkodnunk. A baj csak az, hogy a jobbik eszünkkel hozott döntéseinket nem váltjuk tettekké, ha ősi ösztöneink rosszat sejtenek és riadót fújnak. Megérzéseink viszont akkor is tettekre sarkallnak, ha szemernyi észérvet sem tudunk felhozni indoklásul. Ideig-óráig erőt vehetünk magun-

kon annak érdekében, hogy saját vagy mások észérvei alapján lépkedjünk előre az életben, de előbb-utóbb elérünk ahhoz a ponthoz, amikor a siker érdekében valódi eltökéltségre van szükség. Ez pedig vagy zsigerből jön, vagy sehogy. Ha erre későn ébredünk rá, bátorságunk épp a döntő pillanatban szállhat inunkba, és évek munkája veszhet kárba.

Láttam erre egy remek példát. Körülbelül egy évvel a Luxun Parkban elköltött első kínai reggelim után, egy barátom révén megkaptam első tanácsadói megbízatásomat. A feladat nem repített a McKinsey-konglomerátumot megszégyenítő magasságokba: a kantoni nemzetközi vásárra utazó kereskedőket kellett beszerzőutakra kísérgetnem. Kanton (mai átíratban Guangzhou) közel ötszáz éve Kína legforgalmasabb kikötője, sokáig ez volt az egyetlen, amelyen át az ország a külfölddel érintkezett. Az ott emberemlékezet óta megrendezett éves vásár felélebenítése a nyolcvanas években Kína egyik nagy formátumú kezdeményezése volt a Mao-korszakban tönkretett import-export ágazat újjáélesztésére. Ahogy az ország fokozatosan a világgazdaság gyártóközpontjává vált, úgy lett a kantoni vásár a világ kereskedőinek Mekkája.

Az ismerősöm szervezésében odalátogatók rendszerint üzletláncok tulajdonosai vagy beszerzői voltak. Két egymást követő évben egyik gyárból a másikba autóztunk, ahol gyarapodó kínainyelv-tudásom, valamint a fokhagyma, traktor, fürdőkád és nyalóka beszerzéséről szerzett tapasztalataim kamatoztatásával a kínai összekötő szerepét játszottam. Ezzel persze távolról sem voltam egyedül. A szabadúszó külföldiek majd fele ebben a minőségben szerzi meg első kínai tapasztalatait, a másik fele pedig

angolnyelv-tanárként. Mivel ebben az időben főállásban még mindig angoltanár voltam, a két szakma együttes üzésével kipipáltam a két legfontosabb tanegységet a kínai érvényesülés iskolájának alapozó képzésében.

Ez alkalommal egy amerikai üzletemberrel egy bútorgyárat vettünk célba, Kantontól nem messze. Az általunk akkoriban letárgyalt üzletek stratégiájának jelentős részét a mai napig sem értem, és ez az alkalom sem volt kivétel. A gyár német importfából készített bútorlemezeket, majd ezeket tekercsbe csavarva visszaszállították Németországba, ahol európai gyártmányú bútor készült belőle ázsiai piacra, mindez egy amerikai cég jóvoltából. Ahogy a munkaegetések között jöttünk-mentünk, és a világ minden táján felcímkézett ládában gyönyörködtem, felötlött bennem egy indonéz vásárló képe, akit a szomszédja megkérdez, sok országban járt-e. „Én nem, de a kredencem igen”, válaszolhatná a büszke tulajdonos.

A gyárból a szállodába tartva négyen ültünk az autóban: az angolul nem beszélő sofőr, oldalán a cég második embere. Mögötte az alapító-vezérigazgató foglalt helyet, mellette pedig én. A cég második embere hátrafordult, hogy megtudakolja, megér-e egy újabb látogatást az imént látott gyártó. „Nem, inkább nézzünk másik után!”, mondta a vezérigazgató pillanatnyi habozás nélkül. A második ember szemlátomást zavarba jött, és felsorolt néhány adatot a gyár felszerelésével, gyártófolyamataival, üzletmenetével és minőségi mutatóival kapcsolatban. „Nem, még nézelődjünk! – jött a határozott válasz. – Az az érzésem, nem jönnénk jól ki egymással.”